

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

DİCLE, DEP -TÜRKİYE DAVASI

(Başvuru no: 25141/94)

KARARIN ÖZET ÇEVİRİSİ

STRAZBOURG

10 Aralık 2002

© T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2002. Bu gayıresmi özet çeviri Dışışleri Bakanlığı Avrupa Konseyi ve İnsan Hakları Genel Müdür Yardımcılığı tarafından yapılmış olup, Mahkeme'yi bağlamamaktadır. Bu çeviri, davanın adının tam olarak belirtilmiş olması ve yukarıdaki telif hakkı bilgisiyle beraber olması koşulu ile Dışışleri Bakanlığı Avrupa Konseyi ve İnsan Hakları Genel Müdür Yardımcılığı'na atıfta bulunmak suretiyle ticari olmayan amaçlarla alıntılanabilir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti aleyhine açılan ve (25141/94) başvuru no'lu davanın nedeni Demokrasi Partisi (DEP) üyesi Hatip Dicle'nin (başvuran) Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna 23 Ağustos 1994 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Temel İnsan Haklarını güvence altına alan eski 25. maddesi uyarınca yapmış olduğu başvurdur.

Başvuran, AIHM önünde Y.Alataş tarafından temsil edilmektedir.

Başvuran özellikle Anayasa Mahkemesinin DEP'i feshetmesiyle ifade, düşünce ve dernek kurma ve toplantı özgürlüklerini güvence altına alan AIHS'nin 9,10 ve 11. maddelerinin ihlal edildiğini ileri sürmekte ayrıca DEP'in savunmuş olduğu siyasi görüşten dolayı ayrımcılığa maruz kaldığını iddia etmekte ve AIHS'nin 14. maddesine atıfta bulunmaktadır.

OLAYLAR

7 Mayıs 1993'te DEP kurulmuş, parti tüzüğü İçişleri Bakanlığına sunulmuştur. Anayasa Mahkemesi tarafından 14 Temmuz 1993'te kapatılan HEP'in (Halkın Emeği Partisi) on sekiz milletvekili 20 Ekim 1991'de yapılan seçimlerde SHP'nin (Sosyal Demokrat Partisi) listelerine girerek milletvekili seçilmişler ve DEP'e katılmışlardır. Başvuran Anayasa Mahkemesi tarafından feshedilmeden önce DEP'in genel başkanıdır.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı 2 Kasım 1993'te Anayasa Mahkemesine başvurarak DEP'in kapatılması için dava açmıştır. Cumhuriyet Başsavcısı iddianamesinde DEP'in Anayasanın hükümlerini ve siyasi partiler yasasına aykırı davrandığını ifade etmiş, DEP Merkez Yürütme Komitesinin ve partinin eski yöneticilerinin yurtdışında (Erbil'in Irak ve Bonn'da) yaptığı konuşmalarının ulus ve Devlet bütünlüğüne karşı bir saldırı niteliği taşıdığını ileri sürmüştür.

Anayasa Mahkemesi 7 Kasım 1993'te Cumhuriyet Başsavcısının iddianamesini DEP genel başkanına iletmiş ve DEP' ten savunma mütalaasını hazırlaması talebinde bulunmuştur.

28 Ocak 1994'te DEP avukatları yazılı mütalaalarını sunmuş, duruşma talebinde bulunmuşlar, özellikle siyasi partiler yasasının AIHS tarafından garanti altına alınan temel insan hakları esaslarına aykırı olduğunu ileri sürmüşlerdir.

DEP temsilcileri ayrıca Cumhuriyet Başsavcısının hazırlamış olduğu iddianameyi müteakip adı geçen partinin kapatılması ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi olduğu kadar Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi, Helsinki Nihai Senedi ve Paris Şartı gibi uluslararası sözleşmelerin de ihlal edildiğini iddia etmişlerdir.

1 Mart 1994'te Mahkeme bazı ilgililerin sözlü savunmalarının dinlenmesini kararlaştırmış bu yönde DEP eski başkanı ve yöneticileri avukatları eşliğinde 22 Mart 1994'te dinlenmiştir.

16 Haziran 1994'te Anayasa Mahkemesi DEP'in feshedilmesini kararlaştırmıştır. Karar Cumhuriyet Başsavcılığına, TBMM Başkanlığına ve Başbakanlığa gönderilmiş, Anayasa Mahkemesinin bu kararı resmi gazetede 30 Haziran 1994'te yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. TBMM Parlamentosunda bulunan ve aralarında H.Dicle'nin de yer aldığı on üç DEP milletvekilinin milletvekillikleri düşürülmüştür. Karar normal süreçte 1995 Aralık sonunu öngörmekte idi.

Anayasa Mahkemesi kararında mezkur davada Anayasanın temel prensiplerini hatırlatarak Türk topraklarında yaşayan kişilerin etnik kökenleri ne olursa olsun ortak kültür çerçevesinde bütünlük arz ettiklerine, bu kişilerin bir bütün olarak «türk ulusu» olarak adlandırılan Türkiye Cumhuriyeti Devletini oluşturduklarına, etnik grupların çoğunlukta veya azınlıkta olmalarına göre ayrılmadıklarına değinmiştir. Mahkeme Anayasaya göre türk vatandaşları arasında ırk ve etnik kökene dayalı siyasi veya hukuki hiçbir ayırım yapılmadığını ve tüm vatandaşların temel yurttaşlık, siyasi ve ekonomik haklarından eşit ölçüde yararlandıklarını hatırlatmaktadır.

Anayasa Mahkemesi özellikle kürt kökenli vatandaşların Türkiye'nin her bölgesindeki türk vatandaşları ile aynı haklara sahip olduğunu, Anayasanın kürt kimliğini tanımadığı yönündeki eleştirilerin doğru olmadığını: kürt kökenli vatandaşların kimliklerini dile getirmelerine engel olunmadığını, kürtçenin tüm özel alanlarda kullanıldığını, yazılı basında, edebiyatta ve sanatsal eserlerde kullanıldığının altını çizmiştir.

Anayasa Mahkemesi, herkesin onaylamasa dahi Anayasada yer alan esaslara uyma zorunluluğu bulunduğunu, Anayasanın farklı değerlerin savunulmasına değil etnik ayrımcılığa dayalı propaganda yapılmasını yasakladığını, Lozan Antlaşmasına göre bir grubun azınlık olarak nitelendirilmesi için ayrı bir dilin ve etnik bir kökenin olmasının yeterli olmayacağını hatırlatmaktadır.

DEP'in sözkonusu beyanlarına ilişkin Anayasa Mahkemesi özellikle partinin eski başkanı Y.K.'nın yurtdışında (Bonn'da) yapmış olduğu konuşma metnini ve DEP'in merkez yürütme kurulunun "demokrasi partisinin barış çağrısı" başlığı altında hazırladığı yazılı beyanı incelemeye almaktadır.

Anayasa Mahkemesi bu iki beyanda Türkiye'nin göz ardı edilerek Kürt halkının varlığından söz edildiğini, kürt kimliğinin kabul edilmesi, kürt halkının bağımsızlığı ve sonunda kurulacak olan bağımsız bir devlet uğruna sonucunda ne olursa olsun halkın her türlü mücadeleye girişmesi gerektiğinin altının çizildiğini hatırlatmaktadır.

Anayasa Mahkemesi «eşitlik» ve «dernek» gibi kullanılan kelimelerin vatandaşlar arasında kullanılan terimler olmadığını, iki toplum arasındaki eşitlik anlamında kullanıldığını, DEP'in beyanlarında terörist örgütün eylemlerini güneydoğuda yaşayan kürt kökenli vatandaşların bağımsızlığı için gerçekleştirdiğini dile getirdiğini ve DEP'in bu bölgeden Kürdistan olarak söz ettiğini belirtmektedir.

Anayasa Mahkemesi sonuç olarak DEP'in aktivitelerinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesinin 2. paragrafında yer alan kısıtlamaların yanı sıra 17. madde çerçevesindeki esasların da ihlali anlamına geldiğini, bu bağlamda yeni bir Avrupa için Paris Şartı'nın ırkçılığı, etnik kökenden kaynaklı kin ve nefreti, terörizmi mahkum ettiğini, bunun dışında Helsinki Nihai Senedinin sınırların dokunulmazlığı ve toprak bütünlüğüne saygı duyulması prensiplerini garanti altına aldığını dile getirmiştir.

Anayasa Mahkemesi DEP'in Ulusal birliğe ve toprak bütünlüğüne karşı yürüttüğü eylemlerinden dolayı feshedildiğini eklemektedir.

HUKUK AÇISINDAN

1. AİHS'NİN 11. MADDESİNİN İHLAL EDİLMESİNE İLİŞKİN

Başvuran, DEP'in kapatılması ve DEP'e verilen hukuki müeyyidelerle dernek kurma ve toplantı özgürlüğünü güvence altına alan Sözleşmenin 11. maddesinin ihlal edildiğini ileri sürmektedir.

A. 11. maddenin uygulanabilirliği üzerine

Savunmacı Hükümet ilk olarak AİHS'nin 11. maddesinin siyasi partilere uygulanabilirliği sorunu üzerinde durmaktadır. Hükümete göre Sözleşmeye taraf olan ülkeler Strazburg'un Anayasal Yetkili Kurumlarının kontrolüne hiçbir zaman tabi tutulmamışlar ve özellikle mevcudiyetlerinin temel prensiplerine ilişkin sorgulamalara maruz kalmamışlardır. Hükümet, çeşitli bölgelerde düzenlenen birçok organizasyonda siyasi bir partinin söyleminde bölücü, Devletin toprak bütünlüğünü ve toplumun farklı kesimleri arasında kin ve nefreti körükleyerek ulusal birliği tehlikeye atan demeçlere yer verildiğini belirtmektedir. Buna benzer uç olaylarda Mahkeme içtihadı kriterlerinin davanın esasına ilişkin söz konusu eylemi demokratik ve çoğulcu bir ortamda siyasi bir partinin görüşlerini dile getirmek şeklinde nitelendiremeyeceğini ifade etmektedir.

Hükümet, Sözleşmenin Yetkili Organlarının siyasi partilere ilişkin içtihadının anılan partinin feshedilmesi hususunda Türk Temel Anayasal kriterlerine geniş bir değerlendirme payını bıraktığına itibar etmektedir.

Başvuran, Sözleşmenin 11. maddesinin siyasi partileri ihraç etme yetkisini tanımadığını dile getirmektedir.

Birleştirilen Türkiye Komünist Partisi-Türkiye kararında Mahkeme, siyasi partilerin demokrasinin işleyişinde temel bir kuruluş işlevine sahip olduğunu hatırlatarak bu bağlamda Demokrasinin sözleşme sistemindeki önemi karşısında siyasal partilerin 11. maddenin kapsamına girdikleri konusunda hiç bir kuşku yoktur.

Mahkeme, öte yandan, siyasal partiler de dahil olmak üzere, bir örgütün, sadece ulusal makamlarca, bu örgüt faaliyetlerinin kendi anayasal yapılarını tehdit ettiğine ilişkin değerlendirmesi ile, sözleşme tarafından sağlanan korumanın dışında kalmış sayılamayacağını ve bunların sınırlayıcı önlemler alınmasına olanak tanımayacağını belirtmiştir. (Bkz. 30 Ocak 1998 tarihli Türkiye Birleşik Komünist Partisi-Türkiye kararı 1998-I, s.17, §§ 25 ve 27).

Bu durumda Hükümetin itirazı reddedilmektedir.

B. 11. madde ile ilgili mütalaalar

1. Müdahalenin varlığı

Hükümet, Sözleşmenin 11. maddesinin uygulanabilirliği hususunda, DEP'in kapatılmasının başvuranın örgütlenme özgürlüğüne müdahale oluşturmadığını savunmuştur.

2. Müdahalenin haklı olup olmadığı

Böyle bir müdahale, “yasa tarafından öngörülmeyp”, 2. paragrafta öngörülen meşru amaçlardan bir veya daha çoğuna yönelmedikçe ve “demokratik bir toplumda gerekli olmadıkça” 11. maddenin ihlali sonucunu doğurur.

(a) “Kanun tarafından öngörülmüş olma”

Anayasa Mahkemesi kararındaki ölçüleri, Anayasanın 2, 3,14 ve değişiklikten önceki 68. maddeleri ile, 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasasının 78, 80, 81 ve 101. maddelerine dayandırdığından, müdahalenin “kanun tarafından öngörüldüğü” hususunda taraflar arasında görüş birliği vardır.

(b) Meşru amaç

Hükümet, müdahalenin bir takım meşru hedeflerinin bulunduğunu belirtmektedir. Bunlar; ulusal güvenliği sağlama, halkın güvenliği ve ülkenin bütünlüğü ile diğerlerinin hak ve özgürlüklerini korumadır.

Başvuran DEP'in Kürt halkının Türkiye'den ayrılmasını savunan ve yeni bir Kürt devletinin kurulmasını savunan söylemlerinin hiçbir zaman olmadığını dile getirmektedir.

AIHM, AIHS'nin 2. ve 11. maddelerince sözkonusu müdahalelerin en azından: toprak bütünlüğünün korunması ve «ulusal güvenlik» gibi meşru amaçları taşıması gerektiğini hatırlatmaktadır.

c) Demokratik bir toplum için zaruriyet

i. Tarafların görüşleri

Başvuran

Başvuran, Anayasa Mahkemesinin DEP'in kapatılmasına yönelik gerekçeli kararına ve bunu müteakip Hükümetin almış olduğu kararlara karşı çıkmaktadır. Başvuran DEP yöneticilerinin mezkur söylemlerinde “kürt halkı”nın dilinin ve kültürünün geliştirilmesinin gerekliliğine dikkat çektiklerini ve güvenlik güçlerinin kürt kökenli vatandaşlara uyguladığı muameleleri eleştirmekle yetindiklerini ifade etmektedir.

Başvuran “kürt halkı” kavramıyla üstü kapalı olarak bağımsız bir kürt devletinden söz edilmediğini ileri sürmekte, partinin kapatılma kararında parti ileri gelenlerinin kimi türk vatandaşlarının kürt hüviyetine dikkat çektiklerini ileri sürmektedir.

Başvuran, demokratik çoğulcu bir toplumda her türlü düşüncenin hatta Hükümetle karşıt yöndeki görüşlerin bile özgürce dile getirilmesi gerektiğini hatırlatmakta, DEP'in feshedilmesi kararı neticesinde toplum içinden gelen bir kesimin politik görüşlere katılımının engellendiğini eklemektedir.

Hükümet

Hükümet, Türk Anayasası ilkelerinin devletin Anayasal rejimini ve ulusal bütünlüğünü korumak gibi mutlak değerlere dayandığını ve tüm siyasi partilerin bu değerlere saygı göstermek durumunda olduğunu ifade etmektedir.

Hükümet DEP'in Türkiye'den ayrı olarak bir kürt halkının varlığından söz ederek, ulusal bir bağımsızlık savaşının altını çizdiğini ve Türk milleti bünyesinde etnik kökene dayalı olarak ayrımcılık yaptığını iddia etmekte, ulus nezdinde etnik kökene dayalı bir azınlık topluluğu oluşturmaya yeltenen bu yaklaşımın ulusal bütünlük kavramıyla bağdaşmadığını eklemekte, Ulusal bütünlüğün ise ayırım yapmaksızın vatandaşlık haklarının eşitliğine dayandığını ifade etmektedir.

Ayrıca Hükümete göre, toprak bütünlüğünü tehdit eden terörün mevcut olduğu bir dönemde siyasi parti yöneticilerinin terörist odaklı savlardan ve bunları savunan söylemlerden kaçınmaları gerekmektedir. Partinin eski yöneticisinin kürt halkının özgürlük mücadelesi için cinayetler işleyen ayrılıkçı gruplara yer veren beyanlarına göndermede bulunan Hükümet, DEP yöneticilerinin hiçbir zaman bu yaklaşımdan vazgeçmediklerini ve bu yönde almış oldukları tavırlarla anıldıklarını iddia etmektedir.

Bu görüş ve tavırlar DEP ile PKK arasında bir bağlantı olduğunu ifşa etmektedir. Hükümet bu bağlamda eski DEP milletvekillerinin PKK mensubu olma suçuyla mahkum edildiklerini, mezkur bu söylemlerin PKK'nın silahlı eylem ve amaçları ile doğru orantılı, provokatör ve şiddete teşvik eden bir yapıda olduğunu hatırlatmaktadır.

Mevcut davada beyanları bulunan kişiler hakkında açılan ceza davasında mahkumiyetin bulunmaması konusunda Hükümet siyasi bir partinin kapatılması cezai bir kuralın sonucu olarak algılanmaması gerektiğini, alınan kararın liberal demokratik bir düzenin korunmasında önemli bir rol üstlendiğini dile getirmektedir. Özet olarak cezai suçlar kapsamına girmeyen faaliyetler bu fesih kararı ile açıklanır.

Hükümet bu koşullarda DEP'in kapatılmasının «demokratik bir toplum için zaruret» teşkil ettiğini ve kamu düzenini ve başkalarının haklarının korunması açısından sosyal bir ihtiyaca yanıt verdiğine itibar etmektedir.

ii. Mahkemenin değerlendirmesi

AİHM, Mahkemenin özerkliğine ve özgüllük alanına rağmen Sözleşmenin 11. maddesinin 10. maddenin ışığında değerlendirilmesi gerektiğini hatırlatmaktadır. Düşünce ve ifade özgürlüğünün korunması AİHS'nin 11. maddesince güvence altına alınan dernek kurma ve toplantı özgürlüğünün temel unsurlarından birini ve ayrıca siyasi partiler kapsamında ise demokrasinin işleyişi ve çoğulculuk bakımından temel bir işlevini oluşturmaktadır.

Çoğulcu olmayan bir demokrasi düşünülemez. Bu nedenle, 10. maddede öngörülen ifade özgürlüğü, 2. fıkra uyarınca, sadece açıklanan bilgi ve fikirlere taraftar olunduğunda, rahatsız

etmediğinde ya da farklı olmadığında değil, aynı zamanda; taciz eden, şok eden, rahatsız eden bir nitelik taşıdığına da söz konusudur. (Bkz. diğerleri arasında Handyside-İngiltere kararı 7 Aralık 1976, seri: A no: 24, s.23, § 49, ve Jersild-Danimarka kararı 23 Eylül 1994, seri: A no:298, s.26, § 37). Siyasal parti, faaliyetlerinin kolektif olarak ifade özgürlüğünün uygulamasını oluşturduğundan, Siyasal partilerin, ifade özgürlüğüne sahip olması onlara, Sözleşmenin 10 ve 11. maddelerini dayanak olarak alabilmeleri sonucunu doğurmuştur.

Mahkeme, demokrasi ve AİHS arasındaki bağa değinmektedir.(Bkz. diğerleri arasında sözü edilen TKP-Türkiye kararı s.21-22, § 45).

AİHM, aynı zamanda AİHS'nin güvencesinden yararlanan siyasi partilerin faaliyetlerinin sınırlarını belirtmektedir.(Bkz. sözü edilen TBKP-Türkiye kararı s.27, § 57).

AİHM, bu noktada siyasi bir partinin yasa değişikliği veya yasal çerçevede Anayasanın maddelerini değiştirmek için sürdürdüğü politikasının iki koşula bağlı olduğunun altını çizmektedir: (1) sözkonusu amaca dönük yürütülen faaliyetler tümüyle yasal ve demokratik olmalıdır; (2) talep edilen değişikliğin kendisi de demokrasinin temel prensipleriyle bağdaşmalıdır. Şiddeti teşvik eden, demokrasinin kurallarına riayet etmeyen veya bunları yıkmaya kalkışan, kişi temel hak ve hürriyetlerini tanımayan siyasi bir partinin yetkilileri AİHS ile garanti altına alınan temel haklardan yararlanamaz, çeşitli müeyyidelerle karşı karşıya kalırlar. (Bkz. Yazar ve diğerleri-Türkiye kararı no:22723/93, 22724/93 ve 22725/93, § 49 (9.4.02) : aynı zamanda, *mutadis mutandis*, bkz. aynı zamanda Sosyalist Parti ve diğerleri-Türkiye kararları 25 Mayıs 1998, başv. 1998-III, s.1256-1257, §§ 46 ve 47, ve Lawless-İrlanda kararı 1 Temmuz 1961 seri: A no:3, s. 45-46, § 7).

AİHM, siyasi bir partinin programı ve demeçlerinin toplum önünde belirtilenlerden daha farklı amaç ve niyetler ihtiva edemeyeceğini dile getirmektedir. (Bkz. yukarıda sözü edilen Türkiye Birleşik Komünist Partisi Kararı, s.27, § 58).

Bununla birlikte, yapılan yasal müdahalenin demokratik bir toplumda «gereklilik» arz etmesi ve Sözleşmenin 11 § 2 maddesi uyarınca «sosyal bir ihtiyaca yanıt vermesi» gerekmektedir.

AİHM, görevinin iç hukuk yetkililerinin yerine geçmek olmadığını fakat, mezkur makamlarca alınan kararların uygunluğunu AİHS'nin 11. maddesi çerçevesinde değerlendirmek olduğunu kaydetmekte, ayrıca Savunmacı devletin yetkisini akılcı ve gerekli özeni göstererek alıp almadığını değerlendirmekle sınırlı olduğunu hatırlatmaktadır. Sözkonusu yasal müdahalenin olayların bütünü dikkate alınarak «meşru amaçla orantılılığı» ve «yerinde ve gerekli» olup olmadığının incelenmesi gerekmektedir. Mahkeme bu noktada ulusal yetkililerin AİHS'nin 11. maddesinde yer alan prensiplere uygun hareket ettiklerine kanaat getirmek durumunda olduğunu da eklemektedir.(Bkz. *mutadis mutandis*, Ahmed ve diğerleri-İngiltere kararı 2 Eylül 1998 bşv. 1998-VI, s.2377-2378, §55; Goodwin-İngiltere kararı 27 Mart 1996, bşv. 1996-II, s.500-501, § 40).

AİHM, DEP'in feshedilmesinin ve başvurana verilen müeyyidelerin «toplumsal zarurete» yanıt verip vermediği ve «meşru amaçla orantılılığı» üzerinde durmaktadır.

AİHM, Anayasa Mahkemesinin partinin kapatılması kararında DEP'in statüsünün ve programının yasaya uygunluk bakımından incelenmediğini yalnızca yürütmüş olduğu siyasi faaliyetlerinin bu alandaki yasaklarla çakışıp çakışmadığı yönünde ele aldığına itibar etmektedir. Mahkeme partinin kapatılmasına ilişkin eski başkanlarının vermiş olduğu iki

beyandan birini ve ayrıca yöneticilerinden birinin yapmış olduğu açıklamaları delil olarak görmekte, sonuç itibariyle mezkur bu iki söylem üzerinde durmaktadır.

Bu bağlamda AİHM, Hükümetin sözkonusu olayla birlikte feshedilen partinin ve akabinde milletvekillerine verilen mahkumiyet kararlarının incelenmesi yönünde yapmış olduğu talebe yer vermemiş, *Sadak* kararına atıfta bulunmuştur (Bkz.17 Temmuz 2001 tarihli *Sadak-Türkiye* kararı no: 29900/96, 29901/96, 29902/96 ve 29903/96 (kısım 1) AİHM 2001-VIII). AİHM, DEP eski milletvekillerinin yasadışı terörist bir örgüte mensup olmak suçlarıyla mahkum edildikleri yargılama sürecinin AİHS'nin 6. maddesinde yer alan unsurların birçoğu olmaksızın gerçekleştirildiğini kaydetmektedir. Ayrıca Hükümet, Anayasa Mahkemesinin DEP eski milletvekillerinin vermiş olduğu söylemler ve eylemleri nedeniyle partinin feshetmesini teyit edecek hiçbir dosyaya yer vermemiştir.

Sosyal bir ihtiyacı karşılama

AİHM, ilk olarak DEP'in demokrasinin temel prensiplerine aykırı olarak hareket edip etmediğinin sorgulanması gerektiğini hatırlatmaktadır. Mahkemeye göre Anayasa Mahkemesi DEP hakkında «kürt kimliğini ön plana çıkararak bağımsız bir devlet kurmayı tasarlama» ve yasadışı örgüt PKK'nın terörist eylemlerini destekleyerek Türkiye'yi bölme suçlarında bulunmuştur.

AİHM, DEP merkez yürütme kurulunun yazılı açıklamasında kürt meselesi nedeniyle silahlı çatışmalar yaşandığını ve bunun çözümünün de kürt kimliğini tanımaktan geçtiğini ileri süren ifadelerle yer verildiğini, ayrıca eski DEP yöneticilerinin konuya paralel olarak Hükümetin kürt kökenli vatandaşlarına dönük politikalarını sert bir dille eleştirdiğini ve kürt kimliğinin tanınması ve bir kürt devletinin kurulması dileklerinin altını çizdiklerini tespit etmektedir.

AİHM, Kürt sorununa siyasi çözümü, Kürt kimliğinin tanınması ve ayrıkçı veya otonom bir idare kurmak olduğunu ifade eden eski başkanın istemi gibi DEP'in avukatları tarafından dile getirilen görüşlerin, demokrasinin temel ilkelerine ters düşmediğini kabul etmiştir. Bu ilkelerden esinlenen önerilerin, kamuoyunun büyük bir kısmının inancı veya Hükümet siyasi çizgisi ile karşı karşıya gelmesi halinde bile demokrasinin tam işleyişinde, siyasi aktörlerin tümünü ilgilendiren genel sorunların çözümü amacıyla siyasi oluşumların kamuoyu tartışmalarına katılmaları öngörülmektedir (Bkz, 26 Eylül 1995 tarihli *Vogt-Almanya kararı*, §52 ; *Türkiye Birleşik Komünist Partisi-Türkiye kararı*, § 57)

AİHM, DEP tarafından dile getirilen otonom veya ayrılıkçı talepleri terörist faaliyetlere destek olarak gören Hükümet'in görüşlerini ikna edici bulmamıştır. Bu bakış açısının kabul görmesi, demokratik tartışma zemini içerisinde buna benzer sorunların siyasi oluşumlar tarafından ele alınma imkanının azaltılması ve AİHS'nin 11.maddesine ve demokratik ilkelerine ters düşecek şekilde bu ilkelerin savunması askeri akımların tekeline bırakılması anlamına gelmektedir. (Yukarıda anılan, *Yazar ve diğerleri-Türkiye kararı*, §57).

DEP'in görüşlerinin Demokrasi ilkeleriyle uyuşması konusunda, AİHM, 30 Haziran 1994 tarihli kapatma kararında, DEP'in siyasi görüşlerinin Türkiye'deki demokratik rejimi tehlikeye soktuğuna dair açıkça belirtilmediğini düşünmektedir (Bkz, *mutatis mutandis*, *ÖZDEP- Türkiye Kararı*, no: 23885/94, § 41). Ayrıca, AİHM önünde, DEP'in siyasi sahnedeki tüm aktörler tarafından kabul görmeyen bir hükümet modeli kurma şansının olup olmadığı belirtilmemiştir (Bkz, *mutatis mutandis*, *TBKP-Türkiye kararı*, § 57).

DEP'in demokratik ve yasal yollardan siyaset yapıp yapmadığı, anılan partinin yöneticilerinin şiddeti teşvik edip etmediği hususunda Anayasa Mahkemesi, DEP'in beyanatlarında yasadışı terörist bir örgütün eylemlerini "kürdistan" bölgesi olarak nitelendirilen Güneydoğuda yaşayan kürt kökenli vatandaşların bağımsızlığı adına yaptığına yer verdiği tespitinde bulunmuştur.

Bu saptamalar AİHM önünde DEP yetkililerinin etnik kökene dayalı olarak halkı kin ve şiddete teşvik ettiklerine dair Hükümet tarafından ileri sürülen savlara dayandırılmıştır.

AİHM, tarafların sunmuş oldukları mezkur olayların incelenmesi gerektiği üzerinde durmakta ve bu meyanda ilk olarak DEP eski başkanının «DEP'in barış çağrısı» başlığıyla Bonn'da yazılı olarak verdiği beyanı ele almaktadır.

AİHM, DEP eski yöneticilerinin bu iki beyanda açıkça şiddeti desteklediklerini gösterir hiçbir ibareye rastlanmadığını gözlemlemektedir. Sözü edilen bu iki söylemin Hükümetin güvenlik konusundaki yaklaşımlarını, kürt halkına yönelik talepleri ve güvenlik güçlerinin terörle mücadele kapsamındaki operasyonlarını çok ciddi ve husumetli bir üslupla eleştirdikleri bir gerçektir. Bununla birlikte Türk politikacılarının «red», «soykırım», «sürgün», «kürt devrimi» gibi kelimelerin kullanımı karşısındaki tutumlarına kesin bir şekilde eleştiri yer almaktadır. Her halükârda, bu eleştiriler tek başına DEP'in silahlı eylem yapan bir örgüt ile hareket ettiğini ortaya koyan delil mahiyetinde olmayıp, partinin kapatılmasını gerekli kılmamaktadır. Mahkeme kabul edilebilir eleştiri sınırlarının Hükümetin belirlemiş olduğundan çok daha geniş olduğunu hatırlatmaktadır. Demokratik bir sistemde Hükümetin fiilleri veya ihmalleri yasama, yargı, basın ve kamuoyunun denetimine tabi olmak durumundadır.(Bkz.*mutatis mutandis* Castells-İspanya kararı 23 Nisan 1992 seri: A no:236, s.23-24, § 46).

AİHM, DEP yöneticilerinin hükümetin politikalarını ve güvenlik güçlerinin eylemlerini eleştiren bu iki beyanlarında seçmenlerinin kaygılarını dile getirme görevi dışında başka bir amaç taşıdıklarına ikna olmamıştır. AİHM, sonuç olarak DEP'in feshedilme kararının «sosyal bir ihtiyacı karşılama» amacını taşımadığı kanaatindedir.

AİHM, DEP'in eski yöneticilerinin Iraklı Kürtlerin siyasi partisi KDP'nin bir toplantısında vermiş olduğu beyanın birçok mesajı içerdiğini bunlardan ilkinin ayrı ve tek bir Kürt Devleti isteğini yansıttığını, ikincisinin PKK'nın silahlı eylemlerini kuzey Kürdistanın bağımsızlığı ve akabinde bağımsız bir Kürt Devletinin kurulması için gerçekleştirdiğini, bu uğurda kürt halkının ve çocuklarının fedakârlıklarda bulunduğu altını çizdiğini, üçüncü mesajda ise «Cobra helikopterlerini kullanan ve «öldürdüğü kişilerin KDP'li veya PKK mensubu olup olmadığını» sorgulamaksızın yalnızca «kürtler» olduğu için öldürenleri «düşman» terimiyle nitelendirilen karşı tarafı özellikle Türk Hükümetini hedef alan eleştiriler yöneltildiğini ifade etmektedir.

AİHM, DEP eski başkanlarından Erbil tarafından verilen beyanın ikinci ve üçüncü mesajlarında bir siyasi yol gibi şiddete başvurulmasını onaylayan, özellikle toplumun farklı kesimlerinde hali hazırda mevcut önyargıları güçlendirerek ölümcül eylemler yapılması yönünde çağrılar yaptığını gözlemlemekte, bu noktada 1993 yılında Türkiye'nin Güneydoğu bölgesindeki güvenlik durumunu not etmektedir. Türkiye'nin Güneydoğu bölgesinde yaklaşık 1985'ten bu yana, güvenlik güçleriyle PKK üyeleri arasında ciddi çatışmalar sürmektedir. Bu çatışma şimdiye dek pek çok kişinin yaşamına mal olmuş ve bölgenin büyük bir bölümünde olağanüstü hâlin ilan edilmesine neden olmuştur (Bkz. sözü edilen Zana kararı, s. 2539, § 10). Bu çerçevede, kürt kökenli halka karşı tarafı «düşmanlar» olarak nitelendirilerek şiddeti ve

nefreti körüklemek akıldışı bir hareket olduğu kadar şiddet kullanılmasını meşru kılan tehlikeli bir yaklaşımdır aynı zamanda.

AİHM, DEP eski başkanlarından Erbil'in kuzey Irak'ta vermiş olduğu beyanlar dahilinde alınan önlemlerin «sosyal bir ihtiyaca» yanıt verdiğine itibar etmektedir.

Kararın orantılılığı

AİHM, yetkililer tarafından alınan kararların orantılılık ve takdir marjı açısından değerlendirilmesi gerektiğini hatırlatmaktadır.(Bkz. Sürek-Türkiye kararı (no:1) no:26682/ 95 § 64, AİHM 1999-IV).

Bu çerçevede AİHM, parti eski başkanlarının yurtdışında kamuoyu önünde türkçe olduğu kadar yabancı dilde yapmış olduğu yalnız bir konuşmanın direk olarak Türkiye'deki «ulusal güvenlik», «kamu düzeni» ve Türkiye'nin «toprak bütünlüğü» ile sınırlı olmadığını tespit etmektedir. Olayların gelişimi dahilinde AİHM, yalnızca konuşmacının kişisel sorumluluğu göz önünde bulundurularak siyasi bir partinin feshedilerek cezai yükümlülüğün yerine getirilemeyeceği görüşündedir. AİHM, partinin eski başkanı Erbil'in kuzey Irak'ta vermiş olduğu beyandan dolayı DEP'in kapatılması kararının öngörülen amaçlarla orantılı olmadığını belirtmektedir.

AİHM, bu noktada merkez komitenin ve parti eski başkanının Bonn'da vermiş olduğu beyanlardan dolayı DEP'in feshedilmesinin «sosyal bir ihtiyacı karşılama» sı ölçüsünde öngörülen amaçlarla bağdaşmadığı ve «demokratik bir toplum için zaruret» olarak nitelendirilemeyeceğini kanaatindedir.

Sonuç olarak AİHS'nin 11. maddesi ihlal edilmiştir.

II. AİHS'NİN 9, 10 VE 14. MADDELERİNİN İHLAL EDİLMESİNE İLİŞKİN

Başvuran AİHS'nin 9, 10 ve 14. maddelerinin ihlal edildiğini iddia etmektedir. AİHM, yapılan bu şikayetlerin 11. madde çerçevesinde incelendiğini ifade ederek bunları ayrıca incelemeyi gerekli görmemiştir.

III. AİHS'NİN 6. MADDESİNİN İHLAL EDİLMESİNE İLİŞKİN

Başvuran Anayasa Mahkemesi önündeki süreçte DEP'in aleni muhakemeden yararlanamadığından şikayetçi olmakta ve AİHS'nin 6 § 1 maddesinin ihlal edildiğini ileri sürmektedir.

Hükümet Anayasa Mahkemesindeki süreçte 6. maddenin uygulanamazlığını dile getirerek özellikle DEP'in eylemlerinin ne Anayasa Mahkemesinin esasları ile ne de başvuranın kişisel hakları ile bağdaştığını ileri sürmektedir.

AİHM, Refah Partisinin kabul edilebilirlik kararında, (Erbakan, Kazan ve Tekdal-Türkiye no:41340/98, 41342/98, 41343/98, 41344/98, Aralık 03.10.2000) benzer şikayetlerin *ratione materia* bakımından AİHS'nin 6. maddesinde yer alan esaslar ile bağdaşmadığına itibar etmektedir.

AIHM, mevcut dava çerçevesinde yukarıda söz edilenlerden ayrı bir sonuca varmak için hiçbir neden görememektedir. Şu da bir gerçek ki DEP'in malvarlığının ne Anayasa Mahkemesindeki süreçte ne de diğer mahkemelerde «dava» konusu olmuştur ; HEP'in malvarlığı siyasi parti kapatılmasını öngören yasanın bir sonucu olarak Hazineye devredilmiştir.

Bu nedenle AIHS'nin 6. maddesi bu alana uygulanamamaktadır.

IV. AIHS'NİN 41. MADDESİNİN UYGULANMASINA İLİŞKİN

Sözleşmenin 41. maddesinde yer alan unsurlar

A. Hatip Dicle'nin milletvekilliğinin düşürülmesinden doğan zarar

Başvuran, Aralık 1995 yılında milletvekilliğinin düşürülmesi ve DEP'in kapatılması yönünde verilen kararla birlikte maddi zarara uğradığını ileri sürerek bu zararın 58.534,44 Amerikan Dolarına tekabül ettiği belirterek 50.000 Amerikan Doları talebinde bulunmaktadır.

Hükümet, başvurana milletvekili olması ve halkın iradesini temsil etmesi nedeniyle kendisine bu maaşın verildiğini, dolayısıyla sözkonusu görevi yerine getirmediğini süreçte gelir kaybına uğradığı iddialarında bulunamayacağını savunmaktadır. Herhangi bir ihlal tespit edildiğinde, Hükümet yalnızca bunun manevi etkilerini gidermeye gitmektedir.

AIHM, Sadak-Türkiye kararını hatırlatarak (11 Haziran 2002 (no:2), bşv. no'ları: 25144/94, 26149/95, 26154/95, 27100/95 ve 27101/95 AIHM 2002-IV. § 56), Hatip Dicle'ye DEP'in feshedilmesi kararından ayrı olarak milletvekilliğinin düşürülmesi nedeniyle 50.000 EURO ödenmesini ve Hatip Dicle'nin adil tazmin talebinin reddedilmesini kararlaştırmıştır.

B. Siyasi bir parti DEP için manevi tazminat

Başvuran DEP'in kapatılmasına dair 5.000.000 USD talep etmektedir. Başvuran bu bağlamda DEP'in kurucu ve üyelerinden oluşan ve demokratik yollardan seçilmiş 13 milletvekilini Parlamentoda temsil ettiğini hatırlatmaktadır.

Hükümet bu talebe karşı çıkmaktadır. Hükümet DEP'i temsil eden bir organın bulunmadığını ve kapatılan bir partinin tüm üyelerine tazminat verilmesinin mümkün olmadığını savunmaktadır. Hükümete göre bir ihlalin tespiti halinde bunun tazmininin manevi yollardan giderilmesi gerekmektedir. Buna alternatif olarak AIHM'nin *Özgürlük ve Demokrasi Partisi* (ÖZDEP)-Türkiye kararında öngördüğü tazmin şekli örnek gösterilebilir (8 Aralık 1999 no: 23885 / 94, AIHM 1999-VIII, 57).

AIHM, *Özgürlük ve Demokrasi Partisi* (sözü edilen ÖZDEP-Türkiye kararı, §§ 55-57) kararından ayrı olarak DEP'in aktif olarak siyasette üstelik kanun taslağı hazırlanmasında da söz sahibi olduğuna (partinin feshedilmesi sırasında 13 milletvekili Türkiye Büyük Millet Meclisinde bulunmaktadır) ve Türk halkının belli bir kesiminin siyasi görüşünü temsil ettiğine itibar etmektedir. Partinin kapatılması Türk Parlamentosundaki ve ulusal politika sahnesindeki beklentilerin kısıtlanmasına neden olmuş, sonuç itibarıyla DEP'in kapatılması ulusal olduğu kadar yerel düzeyde her alanda partinin tüm yöneticileri ve üyelerinde derin izler bırakmıştır.

AİHM, hakkaniyete uygun bir biçimde başvuranın partisinin yöneticilerine ve üyelerine manevi tazminat olarak 200.000 Euro ödenmesini kararlaştırmıştır. Bu miktar DEP yönetici ve üyelerini temsil eden Hatip Dicle'ye ödenecektir.

C. Masraf ve Harcamalar

DEP, Anayasa Mahkemesi önündeki ve Strazbourg nezdindeki takibata ilişkin avukatlık ücreti için 220.000 Fransız Frangı, çeviriler, posta, yazışmalar ve yol giderleri başlığı altında 90.344 Fransız Frangı olmak üzere toplam 310.344 Fransız Frangı talep etmektedir.

Hükümet ilk olarak Anayasa Mahkemesi huzurunda DEP'in temsil edilmesine ilişkin adı geçen parti yöneticilerine tahakkuk edilen miktarın hesaba katılmaması gerektiğini, bu miktarın Strazbourg'taki makamlar önünde geçen süreçle hiçbir bağlantısı bulunmadığını hatırlatmaktadır. Ayrıca iki avukat ücreti için talep edilen miktarın aşırı, usa aykırı olduğunu ifade ederek kabul edilemez bulmuştur.

AİHM, AİHS'nin 41. maddesini hatırlatarak yapılan harcamalara ilişkin belirtilen miktarın makul ve gerekli olduğu görüşüne varmaktadır (Bkz. Nikolova-Bulgaristan kararı no: 31195/96, § 79, AİHM 1999-II). Üstelik mahkeme gerekli gördüğü takdirde, hakkaniyete uygun bir surette, zarar gören tarafın tatminine hükmeder veya reddeder. (Bkz. Van Geyseghem-Belçika kararı no: 26103/95, § 45, AİHM 1999-I).

Bu durumda Anayasa Mahkemesi önünde DEP'in savunması için yapılan harcamaların bir siyasi partinin kapatılmasını öngörmek amacıyla gerçekleştirilmiş, bununla yukarıda belirtilen (11. maddenin ihlali) sözkonusu maddenin ihlali tespit edilmiştir. Sonuç olarak hakkaniyete uygun yargılama bakımından bu miktarın göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

AİHM, mahkeme içtihatlarında yer alan kriterler ışığında masraf ve harcamalar başlığı altında başvurulara toplam 10.000 (on bin) Euro tutarında ödeme yapılmasını kararlaştırmıştır.

D. Temerrüt faizi

AİHM, Euro'nun ulusal para olarak esas alınarak Avrupa Merkez Bankası'nın marjinal kredi kolaylıklarına uyguladığı basit faize dayalı olarak %3 'lük bir faiz oranı uygulanacağını belirtmektedir.

BU NEDENLERDEN DOLAYI MAHKEME,

1. *Oybirliği* ile Hükümetin 11. maddenin uygulanabilirliğine ilişkin itirazının *reddine*,
2. *Oybirliği* ile AİHS'nin 11. maddesinin *ihlal edildiğine*;
3. *Oybirliği* ile AİHS'nin 9,10 ve 14. maddelerinin ihlaline ilişkin yapılan itirazların incelenmesine *gerek olmadığına* ;
4. *Oybirliği* ile AİHS'nin 6. maddesinin *uygulanamayacağına*;
5. *Oyçokluğu* ile,

a) AİHS'nin 44 § 2 maddesi gereğince kararın kesinleştiği tarihten itibaren üç ay içinde, Savunmacı Hükümetin başvuran ve parti temsilcisi Hatip Dicle'ye belirtilen miktarları *ödemesine* ;

i. manevi tazminat olarak H. Dicle aracılığı ile DEP üyeleri ve yöneticilerine 200.000 EUR (iki yüz bin euro) *ödenmesine* ;

ii. masraf ve harcamalar için 10.000 EUR (on bin euro) *ödenmesine*;

b) yukarıda belirtilen miktarlar yansıtılabilecek her türlü KDV, pul, harç ve masraflardan muaf olmakla birlikte ödeme tarihindeki döviz kuru üzerinden TL'sına çevrilmek üzere, belirtilen süre bitiminden ödeme tarihine kadar geçecek süre için, Avrupa Merkez Bankası'nın marjinal kredi kolaylıklarına uyguladığı basit faize tabi tutulması ve bunlara %3'lük bir artış *uygulanmasına*;

6. *Oybirliğiyle* adil tazmine ilişkin diğer taleplerin *reddine*,

KARAR VERMİŞTİR.

İşbu karar Fransızca olarak hazırlanmış ve AİHM'nin iç tüzüğü'nün 77 §§ 2 ve 3. maddelerine uygun olarak 10 Aralık 2002 tarihinde yazıyla bildirilmiştir.